

Nové možnosti rozvoje vzdělávání na Technické univerzitě v Liberci

Specifický cíl A2: Rozvoj v oblasti distanční výuky, online výuky a blended learning

NPO_TUL_MSMT-16598/2022

Pedagogická komunikace

Financováno
Evropskou unií
NextGenerationEU

Národní
plán
obnovy

MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ,
MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY

Pedagogická komunikace

Pedagogická komunikace představuje specifickou formu komunikace, která probíhá ve vzdělávacím prostředí. Podle Čabalové se jedná o jednu z forem sociální komunikace. Pro pedagogickou komunikaci je charakteristické, že má konkrétní účel a bere v úvahu zejména pedagogické cíle. Svatoš charakterizuje pedagogickou komunikaci jako „*proces komunikace mezi učitelem a žákem či žáky ve škole, či jinak pedagogicky adaptovaném prostředí*“. Jedná se o velmi obecnou definici, kterou může řada lidí vnímat jako nedostatečnou. Sklenářová se snaží vymežit pedagogickou komunikaci detailněji. Opírá se při tom o obsah a cíle pedagogického působení. Základem pedagogické komunikace je podle názoru autorky výměna informací mezi všemi účastníky výchovně-vzdělávacího procesu, který je založen na systematickém dosahování výchovně-vzdělávacích cílů. V úvahu je nezbytné brát také další faktory, které do komunikace vstupují. Jedná se zejména o sociální role účastníků, které jsou dány základními komunikačními pravidly. Solfronk zdůrazňuje, že se nejedná pouze o verbální komunikaci, ale také o komunikaci neverbální.

Průcha poukazuje na skutečnost, že pedagogická komunikace představuje nejsilnější formu komunikace, která probíhá ve školní třídě. Pedagogická komunikace však neprobíhá mezi učitelem a žáky pouze v rámci vyučovací hodiny. Velmi důležité je si uvědomit, že vlastní sdělení nemusí vždy souviset s cíli pedagogické komunikace. Ke sdělování informací dochází také mezi žáky navzájem během skupinové práce nebo diskuse. Šed'ová, Švaříček a Šalamounová označují komunikaci mezi učitelem a žáky v průběhu vyučovací hodiny pojmem výuková komunikace. Pedagogickou komunikací pak nazývají komunikaci, která probíhá také mimo výuku (o přestávkách, v družině atd.).

Pedagogická komunikace se od ostatních typů sociální komunikace liší tím, že probíhá mezi jasně stanovenými účastníky (učitel a žáci) a zaměřuje se na situace spojené s výchovným a vzdělávacím procesem, v rámci kterých je žádoucí. Pedagogická komunikace je spojena s řadou specifíků. Pedagogická komunikace je spojena s pedagogickým působením učitele a se zpětnou vazbou, které se mu od studentů dostává. Vždy je také nezbytné si uvědomit, že se pedagogická komunikace odehrává v různých situacích. Různorodost těchto situací vyplývá z odlišnosti prostředí, ve kterém je pedagogická komunikace realizována. Obecně však platí, že je možné se pedagogické komunikaci naučit, rozvíjet ji a zlepšovat.

Jak již bylo výše uvedeno, pedagogická komunikace je využívána za účelem dosažení výchovně vzdělávacích cílů. Jejím prostřednictvím učitel pomáhá žákům osvojit si potřebné vědomosti, dovednosti, postoje a kompetence. Mareš a Křivohlavý vymezující následujících šest funkcí pedagogické komunikace:

- umožňuje zprostředkovat účastníkům vzdělávacího procesu informace o tom, jak mají v rámci vyučovacího procesu postupovat a zajišťuje tak, aby byla jejich činnost jednotná;
- podílí se na vzájemné interakci mezi účastníky vzdělávacího procesu, protože umožňuje výměnu informací, názorů, pocitů a motivů;
- zajišťuje zprostředkování vzájemných vztahů mezi účastníky vzdělávacího procesu;
- přispívá ke kultivaci osobnosti účastníků vzdělávacího procesu;
- jejím prostřednictvím dochází k uskutečnění výchovy a vzdělávání;
- podílí se na ustanovení výchovně vzdělávacích systémů.

Účastníci pedagogické komunikace

Z definice pojmu pedagogická komunikace vyplývá, že nejčastějšími účastníky pedagogické komunikace je učitel a žák. Helus při tom na učitele pohlíží jako na vůdčí osobnost pedagogického procesu. Učitel je totiž odpovědný za vyučování. Učitel by měl jasně vědět, proč se rozhodl pro určitý postup realizace výuky. Volbu tohoto postupu by měl být schopen obhájit. Žáci by sice měli v rámci výuky učiteli naslouchat, ale neměli by být pouze pasivními účastníky vyučovacího procesu. Nelešovská zdůrazňuje, že je pedagogická komunikace založena na vzájemném vztahu mezi účastníky. Komunikace umožňuje učiteli navázat vztah s žáky. Gavora rozlišuje osm základních vztahů, které se v rámci pedagogické komunikace objevují. Jedná se o následující vztahy:

- *„učitel – žák*
- *učitel – skupina žáků*
- *učitel – třída*
- *žák – žák*
- *žák – skupina žáků*
- *žák – třída*
- *skupina žáků – skupina žáků*
- *skupina žáků – třída“*

Vztahy mezi učitelem a žáky mohou probíhat na dvou rovinách. První rovina je tvořena asymetrickými a symetrickými vztahy. Pro asymetrické vztahy je typické, že jejich účastníci nejsou v rovnoprávném vztahu. Jedná se tedy o vztah mezi učitelem a žáky. Se symetrickými vztahy se setkáváme mezi rovnocennými partnery. V rámci pedagogické komunikace se se

symetrickými vztahy setkáváme zejména mezi žáky. První tři výše zmíněné typy vztahů Gavora řadí mezi vztahy asymetrické. Ostatní řadí mezi symetrické. Druhou rovinou jsou vztahy založené na preferencích. Tento typ vztahů se objevuje ve chvíli, kdy učitel volí určitý způsob komunikace s ohledem na konkrétní typ žáka.

V praxi se můžeme setkat také s dalšími aktéry pedagogické komunikace. Zelinková řadí mezi účastníky pedagogické komunikace také rodiče a další osoby, které působí v rámci školy, například rodiče žáků mají v pedagogické komunikaci velmi specifickou roli. Mají totiž vliv na to, jak se jejich děti v rámci vyučovacího procesu chovají, protože je vychovávají. Velký problém může nastat ve chvíli, kdy je přístup rodičů a učitele velmi odlišný.

Pravidla pedagogické komunikace

Pedagogická komunikace je usměrňována řadou pravidel. Pravidla pedagogické komunikace jsou primárně dána pravidly školního prostředí, ve kterém komunikace probíhá. Významnou roli hraje také výsledek, kterého chceme v rámci výuky dosáhnout. V neposlední řadě určitou roli hraje také společnost, která udává obecná pravidla pro komunikaci ve společnosti. Podle Gavory je základem pedagogické komunikace asymetrický vztah mezi učitelem a žáky. Učitel v rámci pedagogické komunikace určuje, kdo a kdy bude komunikovat. Dominance učitele vychází z následujících předpokladů:

- funkční nadřazenost učitele;
- společenské nadřazenosti učitele, která vyplývá z jeho věku;
- učitel má více zkušeností;
- odborná kvalifikace učitele.

Pedagogická komunikace by se měla řídit obecnými pravidly, která platí pro dialog na jakékoli úrovni. Jedná se o následující obecná pravidla:

- „Není dovoleno skákat do řeči“
- „Není přípustný paralelní hovor dvou lidí“
- „Partneři se musí v roli hovořícího a naslouchajícího pravidelně střídat“
- „Nejsou přípustné časté a dlouhé pauzy“
- „Naslouchající dává najevo, že věnuje naprostou pozornost hovořícímu.“

Mareš a Křivohlavý se zaměřují na pravidla, která se týkají pedagogické komunikace přímo. Směrodatné je podle jejich názoru to, v rámci jakého typu hodiny komunikace probíhá.

V případě frontální výuky je nutné se řídit tím, že učitel má právo hovořit kdykoliv, s kýmkoliv a jak dlouho chce. Žáci mohou hovořit pouze, pokud jim předá vyučující slovo. V jiných vyučovacích situacích, by měl učitel jasně stanovit pravidla komunikace. Jeho cílem by mělo být, aby žáci spolupracovali, ale neměli by narušovat vyučovací proces. Jeho úkolem je dohlížet na to, aby k sobě byli všichni zdvořilí a slušní. Vhodné je, aby učitel stanovil pravidla komunikace společně s žáky, protože to přispívá k tomu, že je žáci většinou přijmou a budou dodržovat.

Použité zdroje

- ČÁBALOVÁ, D. Pedagogika. Praha: Grada Publishing, 2011. ISBN: 978-80-247-2993-0.
- GAVORA, P. Učitel a žáci v komunikaci. Brno: Paido, 2005. ISBN 80-7315-104-9.
- HELUS, Z. Sociální psychologie pro pedagogy. Praha: Grada Publishing, 2007. ISBN: 978-80-247-1168-3.
- MAREŠ, J., KŘIVOHLAVÝ, J. Komunikace ve škole. Brno: Masarykova Univerzita, 1995. ISBN: 80-210-1070-3.
- NELEŠOVSKÁ, A. Pedagogická komunikace v teorii a praxi. Praha: Grada Publishing, 2005. ISBN: 80-247-0738-1.
- PRŮCHA, J., WALTEROVÁ, E. a MAREŠ, J. Pedagogický slovník. Praha: Portál, 2009. ISBN 978-80-262-0403-9
- SKLENÁŘOVÁ, N. Interakce a komunikace učitele v edukačním procesu. Ostrava: Pedagogická fakulta Ostravské univerzity v Ostravě, 2013. ISBN 978-80-7464-391-0.
- SOLFRONK, J., a kol. Kapitoly ze školní pedagogiky. Praha: Karolinum, 1993. ISBN: 80-7066-747-8.
- SVATOŠ, T. Sociální a pedagogická komunikace: teoretická minima a praktické náměty v učitelském studiu. Opava: Slezská univerzita, 2005. ISBN 80-7248-292-0.
- ŠEĐOVÁ, K., ŠVAŘÍČEK, R., a ŠALAMOUNOVÁ, Z. Komunikace ve školní třídě. Praha: Portál, 2012. ISBN 978-80-262-0085-7
- ZELINKOVÁ, O. Pedagogická diagnostika a individuální vzdělávací program. Praha: Portál, 2001. ISBN: 80-7178-544-X.